

Hvørjum granskar tú í?

Í summar fara vit at seta fokus á gransking í Vikuskiftissosialinum. Komandi seks vikurnar færert tú soleiðis innlit í, hvat klóku heilarnir í landinum sita og arbeiða við. Evnini spenna víða, heilt frá gøtunøvnum til barnsburðartunglyndi, men felags fyri allar seks granskarar er, at teir hava fingið føroyskar granskingarpengar frá Granskingarráðnum. Góðan lesihug!

MYNDIR: FINNUR JUSTINUSSEN / FOTOSTUDIO

eldru at vera heima sum longst? Og uttan yvirhøvur at kanna, hvat okkara eldru ynskja sær? Hvat við í staðin at gera tað liviligari at vera heima sum longst við eitt nú at bjóða døgnrøkt? Tað gera tey aðra staðni, og tað er biligari enn nakað røktarheimspláss.

Ymiskan tørv

Ása kann nevna fleiri dømi, har hjálpin til eldri kemur á eitt skeivt stað. Eitt nú hevur sparingin av reingerð, sum tvingar brúkararnar at keypa sær reingerðarhjálp, verið fyri hørðum kritikki, og tað er í sjálvum sær mótsigandi, at ein ikki fær hjálp til at dustsúgva trappurnar, men í staðin fær hjálp til persónliga reingerð, sum ein kanska er fullvæl førur fyri at taka sær av sjálvur. Somuleiðis gevur tað lítila meining, at fólk kenna seg noydd at sita heima um kvøldarnar og bíða eftir heimahjálpin, sum kemur klokkan 19 fyri at gera ein kláran at fara í song, tá tað júst er um kvøldið, at ein er væl fyri til at fara út.

Her er altso okkurt ravruskandi galið. Og ofta vísir tað seg at vera ting, sum eru kropsliga tung, ið tey eldru

ynskja sær hjálp til, men sum tey ikki fáa. Eitt nú til at skumpa kava av trappunum ella bara til at keypa inn. Tað kann vera ein stór hjálp, at onkur tekur eina hond í við innkeypnum, tá ein ikki orkar so væl at bera posarnar ella er illa gongd, vísir hon á.

Men hjálp við tí praktiska er ikki alt. Í einhvørjari viðgerð av ein-skildum samfelagsbólum, er tað týðningarmikið at skilja, at vit eru ymisk og fjølbroytt, og at vit øll hava ymiskan tørv. Hetta er ikki øðrvísi fyri tey eldru í okkara samfelag. Tey flestu ynskja at vera virkin og halda fram við tí, tey altíð hava gjørt, hóast tað kanska er í einum øðrum tempo, enn tey eru von.

Tá eg spurdi tey, hvussu tey høvdu tað við at gerast eldri, søgdu tey flestu, at tey ikki hildu seg vera gomul. Hóast tey vóru givin við at arbeiða, vóru tey ikki inniløgst. Tey vóru framvegis virkin, møguliga bara á ein annan hátt. Kanska fingur tey ikki so nógv av skafti sum fyrr, men tey høvdu framvegis dagligar rutinur sum at geva hønunum, seta seg við stokkunum ella annað av týðningi fyri tey.

Kroppurin eldist – ikki sinnið

At hava eitt netverk er næstan ein sjálffylgja í Føroyum. Um ein ikki hevur familju, ið kann taka eina hond í av og á, er ein næstan prísgevin. Og tað sást meiri enn so í kanningunum hjá Ásu, at eldri fólk á bygd, ið høvdu børn í Havn til dømis, royndu at fáa foreldrini til Havnar at bágva, so tey høvdu ein betri móguleika at hjálpa teimum.

Men fyri tey eldru á bygd, var tað absolutt síðsti móguleiki, tí í Havn situr man bara í hvør sínum húsi og hyggur út á vegin. Øvugt hildu eldri fólk í Havn, at teirra javnaldrar á bygd ikki høvdu annað at ganga upp í enn bingo og bindiklubbar.

So ymiskt kann tað vera at gerast eldri, og tað er nevniliga hendan fatanin av eldri og teirra fjølbroytni, ið vit skulu taka fatur í, tá vit skulu tryggjað okkum ein góðan aldurdóm í landinum. Eldri hava líka ymisk áhugamál, sum yngri fólk. Eingin verður føddur gamal. Ein eldist alt lívið. Og fyri tí um kroppurin ikki vil tað sama, sum hann eina ferð kundi, er sinnið tað sama. Tað er tí umráðandi, at vit læra okkum at

sígja okkara eldru sum sjálvstøðug individ og ikki sum ein homogenur bólkur av fólki við einum og sama tørvi.

Eg haldi, at man skal fara burtur frá tankanum um aktivering fyri aktiverings skuld, har man tvingar fólk í gjøgnum venjingar, ið tey kanska slettis ikki eru áhugað í. Í staðin skulu vit taka útgangsstøði í, hvat er gott fyri tann einstaka í teirra lívið. At seta spurningar til tann einstaka um, hvat kann gera gerandisdagin betri fyri júst teg, í staðin fyri at trútta eitt modell niður yvir fólk, ið ikki ynskja tað frammanundan.

Soleiðis kunnu vit skapa virðing fyri okkara eldru borgarum og í síðsta enda broyta okkara fatan av at eldast til nakað positivt.

Álitið er klipt-og-klistrað

Í 2010 gjørdi Almannaráðið eina spurnarkanning, ið varð send út til borgarar, har teir skuldu svara spurningum um heilsu, liviumstøður og trivnað. Men Ása vísir á, at í tí kanningini vóru spurningarnir so gjølla valdir út, at tað ikki var rúm hjá borgarunum at koma til orðanna sjálvir um tey viðurskifti, ið veruliga kundu ávirka teirra gerandisdag. Úrslitini av kanningini hjá Ásu Róin lata tískil upp fyri einum meiri fjølbroyttum kjaki um eldraðkið í Føroyum, ið so innlýsandi er fult av loysnum og tilboðum, ið raka við síðuna av. Sambært Ásu er tað innlýsandi, at tørvurin hjá teimum eldri er ein annar enn tann, sum politiski myndugleikin hevur sniðgivið til okkara eldru.

Tá eg siti og lesi álitið til eldraðkið í Føroyum, dugi eg at síggja, at tað er klipt og klistrað frá WHO- og ST-sáttmálunum og sett saman til eitt álit um eldrarøkt í Føroyum. Og tað vil siga, at vit hava eitt modell, sum slettis ikki passar til okkara samfelag. Tí Føroyar er eitt serligt øki, vit eru eitt lítið oyggjasamfelag á undir 50.000 íbúgvar, og vit hava bæði býir og smáar bygdir at taka hædd fyri. Tí mugu vit eisini finna eitt modell, ið passar til okkara tørv, sigur Ása.

Ph.d.-verkætlanin hjá Ásu Róin skal verjast 4. septembur. Verkætlanin er sett saman av fyra vísundaligum greinum, ið verða prentaðar í vísundatíðarrit. Men sjálv ætlar Ása sær at brúka sítt tilfar til at ávirka og menna eldraðki í Føroyum.

Umframt at arbeiða við sjálvum evninum, hevur tað verið áhugavert at sæð, hvat hendir, tá ein tekur loysnir frá øðrum samfeløgum, har infrakervið er so øðrvísi enn her hjá okkum. Úti í Hesti er bygdin næstan avfólkað, tí tey eldru fara á ellisheim í Havn. Og tað er tað, sum fer at henda framyvir, um vit ikki gera nakað við eldraðkið nú. Spyrst tú meg, skuldi man í staðin bjóðað heimahjálp døgnið runt úti í Hesti, har ein heilsufrøðingur fær eitt hús at bágva í, samstundis sum hon ella hann hevur brúkarar at taka sær av.

Eftir hennara meting eru tað fólk á bygd, ið eru ringast fyri, tí tey sleppa ikki at vera verandi har, tey koma frá. Men hon viðurkennir, at tað er eitt politiskt sats at broyta hesi tingini.

Í staðin fyri at satsa so einsíðugt uppá røktarheim, skuldi man heldur syrgt fyri at útbyggja heimarøktina, og framyvir nýtt ‘tey tómu røktarheimini’ til lestraríbúðir. Á tann hátt verða bæði tey eldru og yngru hoyrd.

FAKTA:

- Granskari: Ása Róin
- Starv: Adjunktur á Sjúkrarøktarfrøðisdeildini á Fróðskaparsetri Føroya
- Stuðul: 977.966 krónur frá Granskingarráðnum
- Samstarv: Linnköping Universitet